

154

3321-p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Лещенко Наталія Анатоліївна

УДК 373.2.015.31:17.022.1(043.3)

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ
В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
(середина ХІХ — 20-ті рр. ХХ ст.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

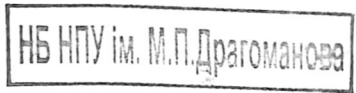
НБ НПУ

100132645

Київ – 2011

8120

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Вовк Людмила Петрівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри
теорії та історії педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Дічек Наталія Петрівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
завідувач лабораторії історії педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Омельчук Володимир Васильович,
Дубенський коледж Рівненського
державного гуманітарного університету,
завідувач шкільним відділенням.

Захист відбудеться 5 жовтня 2011 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 2 вересня 2011 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна парадигма виховання здійснюється засобами антропологічного, педоцентричного підходів, у межах яких розгляд індивідуальності, її самовиявлення та розвитку базується на розумінні поліфункціональності дитячої особистості, сприйнятті її в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях.

До завдань системи дошкільної освіти, як відзначено у законодавчих документах, належить забезпечення різнобічного розвитку дошкільника, формування у нього ціннісного ставлення до природи, культури, людей, самого себе; закладення основ моральної орієнтації, національних і загальнолюдських цінностей.

Звернення до історико-педагогічних надбань попередніх епох актуалізує уявлення про ідеали та чесноти, загальноприйнятні зразки поведінки, систему цінностей, що відображені в культурно-історичній спадщині, їх ретроспективну значущість.

Аналіз джерелознавчої бази засвідчує поліаспектність проблеми цінностей. Методологічні засади, що лежать в основі їх змісту та типологізації, відображені у дослідженнях філософів (В. Андрущенко, С. П'янін, В. Шинкарук та ін.), соціологів (М. Головатий, А. Ручка та ін.), психологів (І. Бех, М. Боришевський, С. Максименко та ін.). Педагогічні аспекти формування цінностей та ціннісних орієнтацій висвітлено у працях С. Бондаревської, Л. Вовк, Н. Дічек, О. Вишневського, В. Сластьоніна, Н. Ткачової, О. Сухомлинської та ін. Проблему формування ціннісного ставлення дітей дошкільного віку розглянуто у наукових психолого-педагогічних доробках А. Богиніч, А. Богуш, О. Кононко, З. Плохій, Т. Поніманської. Окремі аспекти становлення аксіосфери дітей-дошкільників на дисертаційному рівні розкрито Т. Андрущенко, О. Донченко, Т. Пантюк та ін. Суттєвим внеском у виділення ціннісно-зорієнтованого імперативу дошкільництва є праці із проблем розвитку та виховання Я. А. Коменського, Ф. Фребеля, М. Монтесорі, К. Ушинського; С. Абрамсон, Т. Головань, З. Нагачевської, С. Попиченко та ін. Питання підготовки фахівців із дошкільного виховання в історії вітчизняної педагогіки відображено у дослідженнях Н. Дем'яненко, В. Кузя, К. Лисяк, І. Прудченко, Т. Слободянюк, І. Улюкаєвої та ін. Внесок видатних вітчизняних освітніх діячів минулого та громадських організацій у вирішення окремих проблем формування цінностей підростаючого покоління розкрито у роботах Т. Куліш, В. Омельчука, В. Сергєєвої, Н. Туренко та ін.

Актуальність і рівень вивчення проблеми, відсутність цілісної картини дослідження теорії та практики формування цінностей дітей дошкільного віку в історико-педагогічному контексті, значущість позитивного педагогічного досвіду для розвитку вітчизняної освіти зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Проблема формування цінностей в теорії і практиці дошкільного виховання (середина ХІХ — 20-ті рр. ХХ ст.)».**

Хронологічні межі дослідження охоплюють середину XIX ст. — 20-ті рр. XX ст. *Нижня межа* співпадає із пропедевтикою та становленням ініціативного й інституційного дошкільного виховання в Україні, етапом структуризації змісту загальнолюдських, національних, соціальних, родинних цінностей, споріднених із ідеями дошкілля; із започаткуванням науково-теоретичних основ дошкільної педагогіки. *Верхня межа* збігається із періодом соціоекономічних і політичних змін у суспільстві, що призвели до переосмислення культурних цінностей і, відповідно, ідеологічної переорієнтації офіційно започаткованої системи дошкільного виховання як суспільно-педагогічного феномену.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає тематичному плану наукової роботи кафедри теорії та історії педагогіки і входить до наукового напрямку НПУ імені М.П. Драгоманова за темою «Зміст, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів» (прокол № 5 від 22 грудня 2002 р.).

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 2 від 30.10.2008 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою із координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 9 від 25.11.2008 р.).

Мета дослідження полягає у науковому осмисленні вітчизняної спадщини із проблеми ціннісно-зорієнтованого виховання дошкільників; виявленні його специфіки і провідних тенденцій відповідно до характеру й умов (суспільного, індивідуального, родинного) виховання в досліджуваній період.

Відповідно до поставленої мети були сформульовані наступні **завдання**:

1. Проаналізувати та систематизувати теоретико-методологічні основи аксіології на рівні міждисциплінарної науки, спрямованої на різновікові показники.
2. Здійснити аналіз вітчизняної та зарубіжної педагогічної спадщини, зорієнтованої на ціннісне формування особистості дошкільника.
3. Вивчити і узагальнити досвід ціннісно-зорієнтованого виховання дошкільників як інтегративної складової суспільно-педагогічної діяльності сім'ї, освітніх установ і закладів підготовки вихователів.
4. З'ясувати тенденції виховання дошкільників у часовому і просторовому контекстах розвитку суспільних інституцій, об'єднаних виховною ідеєю соціокультурних детермінант середини XIX — 20-х рр. XX ст. із урахуванням можливостей їх впровадження в системі сучасних дошкільних установ.

Об'єкт дослідження — виховання дітей дошкільного віку в історії вітчизняної педагогіки.

Предмет дослідження — теоретико-методологічні та організаційно-педагогічні умови розвитку ціннісно-зорієнтованого виховання дітей дошкільного віку в Україні (середина XIX — 20-ті рр. XX ст.).

Методологічну основу дослідження складають положення міждисциплінарного підходу, що уможливило розгляд проблематики цінностей в філософській, психолого-педагогічній, соціологічній та культурологічній науках; культурно-антропологічний підхід, за якого історія виховання розглядається крізь призму людського чинника; аксіологічний підхід, який дозволяє проаналізувати теорію виховання і факти педагогічної практики у контексті їх ціннісного змісту; ідеї про значущість історичного досвіду для вирішення завдань сучасності, про історичний зв'язок між суспільними явищами та необхідність історичного підходу до їх аналізу; принципи наукового пізнання: історизму, об'єктивності; зв'язку теорії з практикою.

Комплексний підхід до вивчення проблеми зумовив застосування таких **методів дослідження**: загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення) та історико-педагогічні (метод екстраполяції, що передбачає розповсюдження аксіологічних тенденцій сучасності на досліджуваний період; історико-структурний, що дозволив розглянути проблему формування цінностей дошкільників як системне явище; конструктивно-генетичний метод, який полягає у розкритті генезису формування ідей ціннісно-зорієнтованого дошкільного виховання; історико-компаративістський, використання якого допомогло співставити тлумачення категорії «цінність» представниками різних історичних епох; проблемно-хронологічний, який сприяв окресленню послідовності становлення і розвитку аксіологічних ідей).

Джерелознавчу базу дослідження складають матеріали Центрального державного історичного архіву України м. Києва (ф. 127 — Київська духовна консисторія; ф. 442 — Канцелярія Київського, Подільського, Волинського генерал-губернатора; ф. 707 — Управління Київського учбового округу; ф. 855 — Особовий фонд Т. Лубенця, ф. 1235 — Грушевські — історики, лінгвісти), Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ф. 166 — Народний комісаріат освіти Української РСР; ф. 2201 — Міністерство освіти Української держави, м. Київ; ф. 2581 — Генеральне секретарство справ освіти Української центральної ради м. Київ; ф. 3560 — Особовий фонд Аркадія Петровича Животка; ф. 3889 — Особовий фонд Русової Софії Федорівни), Державного архіву м. Києва (ф. 144 — Київський інститут шляхетних дівчат; ф. 163-оц — Київська міська управа; ф. 216 — Київський Фребелівський інститут; ф. 244 — Київські вищі жіночі курси); Державного архіву Київської області (ф. 2, 9, 10, 347, 1239, 1447, р.-1, р.-112, р.-142, р.-708) та Державного архіву Полтавської області (ф. 185, р.-548, р.-3467, р.-3990), що розкривають теоретико-практичні та організаційні засади дошкільного виховання визначеного періоду. Вивчалися матеріали Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, фонди Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (ф. 304 — Дисертації студентів КДА), бази державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського НАПН України, наукової бібліотеки імені М. Максимовича

КНУ імені Шевченка, наукової бібліотеки НПУ імені М.П. Драгоманова, педагогічного музею України.

Розглянуто періодичні видання середини ХІХ — 20-х рр. ХХ ст.: «Вестник воспитания», «Вільна українська школа», «Детский сад», «Дошкільне виховання», «Журнал Министерства народного просвещения», «Киевская старина», «Народное просвещение», «Русская школа», «Світло», «Семейное воспитание», «Свободное воспитание» та ін.

Географічні межі дослідження охоплюють територію України, яка у середині ХІХ — 20-х рр. ХХ ст. була представлена 9 губерніями, що поділялися на 3 навчальні округи (Київський, Харківський, Одеський). Найвний досвід дошкільного виховання інших регіонів України (Галичина, Буковина, Закарпаття) частково розглядаємо в контексті компаративного аналізу

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

вперше комплексно досліджено теоретико-практичні особливості дошкільного виховання в Україні середини ХІХ — 20-х рр. ХХ ст. на аксіологічних засадах; виявлено і систематизовано специфіку ціннісно-зорієнтованих тенденцій виховання дітей дошкільного віку у вітчизняній педагогічній думці та суспільно-педагогічній практиці вказаного періоду; вперше залучено до наукового обігу матеріали архівних джерел, які репрезентують ідеї про здоров'я, красу, мораль, працю, природу, знання, патріотизм як цінності для даної вікової категорії; здійснено аналіз професійно-педагогічної підготовки вихователів для дошкільних навчальних закладів на засадах педагогічної аксіології; виявлено тенденції ціннісно-зорієнтованого виховання дітей дошкільного віку на рівні родини, персоніфікованих ініціатив, просвітницьких і добродійних товариств, функціонування дитячих установ, педагогічних відділів, освітянських з'їздів, видавничої діяльності;

уточнено парадигмальність концепту «цінність» відповідно до особливостей виховання дошкільників;

подальшого розвитку набуло виявлення прогресивних ідей вдосконалення змісту ціннісно-зорієнтованого виховання дітей-дошкільників, визначення ролі суспільних інституцій у процесі формування особистості віку дошкільця.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані положення та висновки, представлені матеріали сприятимуть збагаченню знань про генезис історико-педагогічного процесу, поглибленню історії дошкільної педагогіки та сучасного стану педагогічної науки; структуруванню основ для подальших наукових розробок у галузі педагогічної аксіології.

Результати дослідження можуть бути використані у змісті навчальних курсів із вітчизняної історії, історії філософії, історії культури та релігії, етнографії, народознавства, краєзнавства; для створення спецкурсів із історії освіти; під час розробки концептуально нових підручників і посібників із історії педагогіки, історії української науки й культури, у ході модернізації системи виховання дошкільників у ХХІ ст. тощо.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Інституту української філології, Інституту розвитку дитини, Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/747 від 28.03.2011 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 06/171 від 31.01.2011 р.); ДНЗ «Ясла-садок» № 35 «Берізка» та ДНЗ «Ясла-садок» № 39 «Чайка» м. Полтави (довідка № 121 від 15.04.2011 р.).

Апробація результатів дослідження: Основні положення і результати дисертації висвітлювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття» (Київ, 2005), «Другі міжнародні драгоманівські читання» (Київ, 2006), «Сучасне дошкілля: реалії та перспективи» (Київ, 2008), «Науково-методичні засади управління якістю освіти в університетах» (Київ, 2009), «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (Одеса, 2009), «Педагогіка вищої школи XXI століття та формування національної гуманітарно-технічної еліти» (Харків-Алушта, 2010); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (Київ, 2009), «Видатні педагоги XIX ст. про виховання «нової людини»» (Ніжин, 2009); на звітно-наукових конференціях викладачів НПУ імені М.П. Драгоманова (2005-2011); обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та історії педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною і теоретичною обґрунтованістю вихідних положень та застосуванням системи методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження, аналізом значного обсягу різноаспектних архівних документів і матеріалів.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 12 одноосібних публікаціях, з яких 6 опубліковано у наукових фахових виданнях, 6 — у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації обумовлена логікою дослідження, метою і поставленими завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (454 джерел, із них 223 — архівні матеріали), 8 додатків, що займають 10 с. Загальний обсяг дисертації становить 242 с., із яких основного тексту 178 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження; визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет; розкрито методологічну основу роботи, її наукову новизну та практичну значущість; охарактеризовано джерелознавчу базу; інформовано про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «**Формування цінностей дітей дошкільного віку як наукова проблема**» проаналізовано стан дослідження проблеми в українській та зарубіжній філософській, психолого-педагогічній, культурологічній та соціологічній

літературі, особливості її змісту у системі дошкільного виховання; визначено соціокультурні передумови становлення аксіологічних ідей та їх проєктивність на дошкільну галузь суспільної діяльності середини XIX — 20-х рр. XX ст.

Вивчення наукових джерел дало можливість розкрити філософський аспект проблеми цінностей: їх категоріальне визначення як фундаментальних універсальї людини, загальнолюдських властивостей її ставлення до світу; значення базових цінностей (добро (благо), свобода, корисність, істина, правда, творчість, краса, віра, здоров'я, сім'я, кохання, свобода, мир, держава, праця, істина, честь, споглядання тощо) для формування індивідуального світогляду особистості та її духовної сфери. Системний розгляд різноаспектних підходів до трактування досліджуваної категорії дозволив означити таке її робоче тлумачення: цінність є загальнолюдською, соціальною та культурною значущістю об'єктів навколишнього світу для особистості.

Аналіз наукових праць І. Бека, М. Боришевського, Ф. Василюка, А. Кірякової уможливив з'ясування психологічних аспектів виховання особистості, серед яких: взаємозв'язок формування змісту цінностей із процесом розвитку, життєдіяльності та поведінки особистості; формування ціннісної орієнтації та цілепокладання людини; характеристика цінностей як інструменту соціального регулювання, взаємодії між інтересами, потребами, світоглядом та діяльністю людини; детермінованість ціннісних орієнтацій особистості її внутрішніми властивостями.

У дослідженнях педагогів (В. Бондар, О. Вишневський, Л. Вовк, О. Дубогай, В. Киричок, І. Лебідь, Г. Падалка, Н. Ткачова, Т. Тюріна та ін.) цінності виступають компонентами структури особистості, стимуляторами її поведінки та діяльності, показниками ставлення людини до самої себе. Наявність основних особистісних цінностей дитини розглядається науковцями як результат сформованості в неї рис духовності, моральності та громадянськості.

Поліструктурність цінностей дошкільників обумовила різноаспектність їх вивчення на сучасному етапі. У педагогічній науці досліджувана проблема розглядається у таких напрямках: зміст категорій «істина» і «правда» як основа формування моральної відповідальності дошкільника (М. Мельничук); механізми формування прагнення дітей до свободи, готовність проявляти старанність, наполегливість, вимогливість і критичність до себе, відчувати моральне задоволення від учинків (Н. Дятленко); питання виховання самоповаги в ієрархічній структурі цінностей культури (О. Кононко); особливості формування здатності дошкільника сприймати та оцінювати естетичні властивості природи, виявляти гуманістичні риси у процесі її безпосереднього сприйняття та опосередкованого тлумачення художньо-творчого змісту (М. Роганова, Е. Маршицька); проблема збереження здоров'я як особистісної цінності для старшого дошкільника (Т. Андрищенко); особливості процесу формування духовно-моральних цінностей особистості (О. Барабаш, Н. Бондаренко) тощо.

На основі вивчення праць О. Кульчинської, І. Лапченко, Ю. Приходько визначено структурні елементи ціннісного ставлення дошкільника. Науковці звертають увагу на створення системи ставлень дитини у процесі ознайомлення із стереотипами поведінки та способами взаємодії із людьми, розширення діапазону усвідомлення дитиною почуттів (радість, смуток, злість) та причин їх виникнення, розвиток мотиваційної сфери.

Через дефінітивний аналіз понять «цінність», «ціннісна орієнтація» у роботі представлена ретроспектива філософських і психолого-педагогічних поглядів як передумова розгляду проблеми формування цінностей у вітчизняній педагогічній думці середини ХІХ — 20-х рр. ХХ ст.. Її витoki відображено у аксіологічних ідеях античних мислителів. У творах Сократа, Демокріта, Платона, Арістотеля розкрито категорії «мудрість», «добро», «краса», «справедливість», «хорообрість», «шастя», «здоров'я», «доброчинність», «щедрість» на позначення пріоритетних цінностей. Узагальнення середньовічної думки показало, що досліджуваний концепт у даний період вирізнявся теоцентричним змістом. У площині гуманізації людського життя розтлумачувалися аксіокатегорії епохи Відродження. Суспільної спрямованості ціннісні орієнтації набувають у працях діячів Просвітництва. Аналіз аксіологічних ідей Я. А. Коменського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Ф. Гегеля сприяв визначенню їх впливу на формування вітчизняної педагогічної думки ХІХ ст. У цілому філософсько-педагогічні системи ХІХ ст. характеризувалися різноаспектністю тлумачення загальнолюдських цінностей та поліваріативністю їх класифікацій.

Доведено, що започаткування розгляду аксіологічності педагогічних категорій в Україні пов'язане із домінуванням ідеалу церковно-християнського виховання особистості (Київська Русь). Відповідно ціннісна зорієнтованість ідей К. Ставровцеького, І. Копинського, І. Борецького, Є. Славинецького, Г. Кониського, Ф. Прокоповича та ін. обумовлювалася загальними законами розвитку суспільства і культурно-історичними умовами їхньої життєдіяльності.

Комплексний аналіз праць Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Котлярецького, І. Тимківського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Гоголя, М. Пирогова, Б. Грінченка та ін. уможливив визначення гуманістичних ідеалів у якості теоретичного базису категоріального розуміння цінностей. Ідеал виховання розглядався тогочасними представниками педагогічної думки на основі інтеграції пізнавальних і творчих рис особистості, її моральних якостей.

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що до середини ХІХ ст. цінність як категорія пізнання та поняття наукового розгляду тлумачилася як: 1) морально-етичний імператив; 2) соціальна дефініція.

У другому розділі «Виховання цінностей дошкільника у теоретичній спадщині й діяльності представників вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки (середина ХІХ – 20-ті рр. ХХ ст.)» розкрито погляди зарубіжних (Ф. Фребель, А. Рандю, П. Кергомар, М. Монтессорі, Ж.-О. Декролі, Р. Штейнер та ін.) і

вітчизняних (П. Юркевич, С. Мшанецький, С. Миропольський, Ю. Дзерович, М. Манасейна, О. Духнович, С. Русова, І. Сікорський, С. Сірополко, Я. Чепіга, А. Волошин та ін.) освітян на зміст ціннісно-зорієнтованого дошкільного виховання, проаналізовано практику підготовки педагогічних кадрів для дошкільних закладів у контексті аксіологічного підходу.

Теоретичне осмислення аксіологічних ідей виховання дошкільників українськими діячами середини XIX — 20-х рр. XX ст. досліджувалося із урахуванням інтерпретації європейської, вітчизняної та світової педагогічної думки в цілому.

Специфіка розвитку зарубіжного дошкільного виховання полягала в одночасному обґрунтуванні його теоретичних концепцій та їх практичній реалізації у діяльності дитячих установ.

Провідну роль у започаткуванні основ дошкільного виховання мали положення німецького педагога Ф. Фребеля, який на початку XIX ст. обґрунтував сутність дитячих садків як суто виховних закладів для вільного розвитку дитячої особистості засобами релігії, вправ, спостережень, співів, малювання, класичних мов, розуміння навколишнього середовища, ознайомлення із поняттями «число», «форма», «величина». Аксіологічні тенденції у концепції педагога виявляються через ідеї наявності в дитини інстинктів пізнання, діяльності, творчості та релігійності, що обумовлюють її здатність до духовного зростання, розвитку почуттів і прагнень.

Аналіз поглядів зарубіжних освітніх діячів А. Рандю, П. Кергомар дозволив виділити концептуальні засади розвитку ціннісно-зорієнтованих ідей у змісті вітчизняної дошкільної теорії та практики, що полягали у розгляді моральних категорій «правди», «благочестя», «терпіння», «сили», «чистої совісті» як позачасових імперативів людського буття та мети виховання; свободи діяльності на позначення головної умови формування аксіологічної сфери дитини; застосування принципу ненасилля у процесі виховання дошкільника.

У кінці XIX — на початку XX ст. аксіологічною спрямованістю характеризувалися здобутки представників педоцентричного напрямку теорії виховання (Е. Кей, Д. Дьюї), які відстоювали ідеї вільного розвитку природного потенціалу дитини та обґрунтовували необхідність умов для їх реалізації.

Із положеннями теорії вільного виховання українські діячі ознайомилися через зміст педагогічної концепції М. Монтесорі. Аналіз розроблених діячкою матеріалів для дитячих занять дозволив означити аксіологічні орієнтири її системи, до яких належить: спрямування на гідність дитини, її самоцінність, відповідальність, організованість, вміння володіти собою; розуміння гармонійності природи та потреби її збереження; релігійність, працелюбність. Механізм формування означених орієнтацій дошкільника передбачав усвідомлення і розрізнення категорій «добро» і «зло», виховання свідомої дисципліни, розвиток відчуттів дитини, вироблення вміння самоаналізу, виховання музичної, естетичної та елементарної розумової культури.

Нами розглядаються й аналізуються погляди інших представників концепції вільного виховання. Зокрема, ідеї свободи, ненасилля, любові до ближнього обґрунтовано у духовно-моральній теорії Л. Толстого. Прослідковано тенденції вирішення питань культивування вроджених потреб дитини у творенні добра, спрямуванні до краси й радості, підтримці її природного співчуття та милосердя засобами свободи. У вальдорфській педагогіці Р. Штейнера дитяча свобода ототожнювалася із процесом цілісного сприйняття та осмислення власного буття, світоглядні орієнтири усвідомлювалися через приклад дорослого.

Ідеї становлення ціннісної сфери дитячої особистості були пов'язані з теоретичними пошуками Є. Водозозової, в яких відображено проблематику формування якостей людини-дітяча, громадянина Батьківщини. Аксиологічну сутність здоров'я як чинника формування досконалості дитини розкрито у поглядах П. Лесгафта. Залежність змісту ціннісних орієнтацій дітей від якості педагогічної взаємодії із батьками прослідковано у дослідженні Ф. Маллесон. Шляхи усвідомлення дошкільником моральних цінностей обґрунтовано Ж.-О. Декролі. Загальногуманістичну зорієнтованість системи виховання дитини запропоновано С. Холлом.

У дисертації представлений аналіз наукових поглядів вітчизняних педагогічних діячів середини XIX — 20-х рр. XX ст. щодо сутності цінностей та процесу їх формування. Зазначено, що П. Юркевич, С. Мшанецький, С. Миропольський, В. Зеньківський, обґрунтовуючи зміст аксиологічних понять та встановлюючи їх ієрархічність, спиралися на ідею «виховання серця». Означений кордоцентризм педагогів розкрив їхнє розуміння категорій, похідних від «серця» (добро, любов, віра, мир, свобода), у якості ціннісних орієнтирів виховання. Водночас прослідковується тенденція до вирішення ними проблеми становлення особистісно-ціннісних орієнтацій дошкільників засобами залучення до християнської віри.

Формування етичних цінностей дітей у контексті морально-релігійної системи означили Ю. Дзерович, М. Манасєїна, О. Духнович, І. Сікорський. Їхній ідеал виховання деталізувався у завданнях морального настановлення особистості: формування прагнення до людяності й добра, готовності до життя й праці в суспільстві, вміння поєднувати особисті й суспільні інтереси. Основними аксиологічними категоріями у даному контексті виступають: людинолюбство, чесність, порядність, доброзичливість, правдивість, дисциплінованість, стриманість, щирість, милосердя тощо.

Аналіз історико-педагогічних джерел сприяв виокремленню в якості однієї із провідних тенденцій аксиологічних пошуків освітніх діячів вказаного періоду прагнення до побудови ієрархічної системи цінностей виховання на основі народності. Такий підхід характерний для науково-педагогічних поглядів О. Духновича, Ю. Дзеровича, К. Ушинського, І. Огієнка, Г. Ващенко. В їхніх працях ціннісні орієнтири виховання ототожнено із ментальними рисами етносу (духовність,

свобода, добро, громадянськість, людяність, патріотизм, повага до людей, працелюбність, мужність, героїзм, товариськість, дружба).

Визначальну роль праці для становлення аксіологічного базису дошкільників обґрунтували С. Русова, С. Сірополко, А. Волошин. Основоположними завданнями у контексті викладу дослідження педагога вважали питання формування працелюбності, дбайливості, правдолюбства, осмисленого й відповідального ставлення до праці, пошанування людей праці. До розв'язання проблеми формування ціннісної сфери особистості у процесі засвоєння нею суспільного досвіду зверталися Н. Лубенець, С. Русова, Я. Чепіга. Аналіз їхніх праць дозволив виділити такі тенденції ціннісно-зорієнтованого виховання дошкільників, як: розкриття питання взаємозв'язку процесу становлення аксіологічної сфери та формування громадянських якостей; визначення засад процесу формування цінностей через емоційно-почуттєве сприйняття дійсності; висвітлення сутності аксіологічних орієнтацій засобами усвідомлення значущості фізичного та морального здоров'я. Одним із механізмів формування цінностей дитини визначено комплексність розвитку її моральної, почуттєвої, фізичної, трудової, релігійної та естетичної культури (С. Русова).

Проведений науковий пошук засвідчив демократичність педагогічних поглядів діячів середини XIX — 20-х рр. XX ст., їх загальну гуманістичну спрямованість. Категорія «цінність» розглядалася українськими педагогами під призмою уявлень про ідеал людської особистості.

Із метою концептуальності розгляду досліджено підготовку педагогічних кадрів означеного періоду для установ суспільного дошкільного виховання на засадах педагогічної аксіології. Професійне становлення працівників дошкільля у навчальних закладах різних типів (Інститут шляхетних дівчат (Харків, Полтава, Одеса, Керч, Київ)); вищі жіночі курси (Київ, Одеса, Харків); школи нянь (Київ); педагогічні курси Фребелівського товариства (Київ, Харків, Одеса); короткотривалі курси (повітові міста і села України)) проаналізовано із урахуванням єдності загальнотеоретичного та практичного компонентів. Вивчення змісту навчальних програм досліджуваних установ сприяло виявленню тенденції до зорієнтованості на енциклопедизм фахової підготовки та гуманітаризації освіти. Визначальними для процесу формування аксіологічних поглядів майбутніх фахівців із дошкільного виховання були заняття із етики, філософії, релігії, педагогіки, психології, мистецького напрямку.

Акцентовано увагу на змісті та формах теоретико-практичної підготовки у Київському Фребелівському педагогічному інституті. У результаті з'ясовано, що формування ціннісних орієнтацій слухачок забезпечувалося ґрунтовністю засвоєння загальноосвітніх і профільних дисциплін, українознавчих і мистецьких предметів. За допомогою історико-компаративного розгляду діяльності навчальної закладу в різні періоди його функціонування виявлено тенденцію до систематизації та одночасного розширення змісту психолого-педагогічної підготовки, утвердження її аксіологічних засад.

Аналіз архівних джерел роботи сприяв визначенню ролі практичної підготовки у навчально-допоміжних установах Фребелівського інституту для розвитку педагогічної спрямованості, вироблення стилю взаємодії із дітьми, становлення мотиваційної сфери й особистісно-ціннісних якостей майбутніх вихователів, що дозволило розглядати її у якості одного із чинників формування аксіологічних орієнтацій останніх.

Нами зроблена спроба співвіднесення теоретико-практичних засад навчально-виховного процесу Фребелівського інституту із концептуальними положеннями представників його управлінсько-педагогічного складу. Виявлено, що викладацька діяльність І. Сікорського, В. Фльорова, В. Зеньківського, Н. Лубенець та С. Русової будувалася із урахуванням ідей духовного зростання особистості, формування її моральної гідності, культури педагогічної діяльності, утвердження потреби у самовдосконаленні, усвідомлення аксіологічності наукових знань.

Дослідженням з'ясовано, що розширення мережі означених закладів сприяло започаткуванню та розвитку ідеї про значущість формування особистісно-професійної компетентності фахівців-дошкільників. Однією зі складових останньої вважалася аксіологічна сфера педагога, що розглядалася як сукупність елементів педагогічної майстерності, моральних якостей, професійних і світоглядних переконань.

У третьому розділі **«Ціннісна зорієнтованість виховання дошкільників у практичній діяльності соціальних інститутів середини XIX — 20-х рр. XX ст.»** проаналізовано зміст і виявлено аксіологічні тенденції виховання дошкільників у контексті діяльності сім'ї, громадських організацій, добродійних товариств, окремих осіб та управлінських структур, суспільних дошкільних закладів і дитячих установ із урахуванням можливостей їх практичного втілення у сучасних умовах.

Опрацювання документозначої та наукової бази роботи показало, що становлення ціннісних орієнтацій дошкільників визначалося характером зовнішніх (стихійні соціальні впливи) та внутрішніх (міжособистісні сімейно-родинні впливи) взаємовідносин. Проаналізований досвід сімейного виховання вітчизняних громадсько-активних родин педагогів, діячів, митців (Драгоманових, Косачів, Крушельницьких, Алчевських, Старицьких, Кошобинських, Єфименків, Ліндфорс, Шульгіних, Лисенків, Грушевських) засвідчив такі його основні аксіологічні складові, як: приклад дорослих, зокрема їхня громадська діяльність; рівноправна позиція кожного члена сім'ї; формування моральних цінностей засобами традиційної, зокрема релігійної, світоглядності народу; аматорські вистави і родинні концерти; читання книжок, відвідування мистецьких заходів.

Теоретичне узагальнення систем виховання вищезазначених родин сприяло виявленню їх педагогічного спрямування на релігійно-моральні цінності (добро, любов, благочестя, чуйність, слухняність). Здійснюваний напрям формування особистості допомагав розтлумачити дітям загальноприйнятні поведінкові норми, етичні основи життєдіяльності, сутність міжособистісних і соціальних відносин.

Із метою цілісності розгляду виховних ініціатив українців проаналізовано досвід підготовки підростаючих поколінь у селянських родинах. З'ясовано, що українська сім'я досліджуваного періоду була осередком формування трудових, моральних, християнських і громадянських якостей дошкільників, становлення їхньої життєвої позиції в соціумі.

У дослідженні доведено, що у сімейній практиці виховання середини ХХ — 20-х рр. ХХ ст. домінували ідеали народної педагогіки, які утверджувалися засобами традиційно-побутової культури, родинно-звичаєвої обрядовості, авторитету батьків. Визначено такі виховні аксіоорієнтири досліджуваних родин: *сім'я* (виховання поваги до батьків, роду, сімейних традицій, відданості сімейним взаємовідносинам, формування потреби у збереженні та примноженні її здобутків); *праця* (розвиток творчих здібностей, дружніх взаємин, взаємодопомоги, зміцнення фізичної сили, формування товариськості); *духоєність* (єдність освіченості (культивування знань, стимулювання пізнавальних інтересів, розвиток мотивації) та моралі (християнська й загальноетична)); *патріотизм* (найвищий рівень усвідомлення громадянської позиції, змістом якого є любов до рідної землі, мови, повага до культури єтносу).

У контексті визначення практичної реалізації ідей ціннісно-зорієнтованого дошкільного виховання проаналізовано зміст громадсько-педагогічного руху означеного періоду. На основі розгляду діяльності Товариства сприяння вихованню і захисту дітей (Київ, Житомир, Севастополь, Катеринослав), Фребелівського товариства сприяння справі виховання (Київ, Харків), Товариства піклування про дітей (Одеса, Полтава, Харків), Українського Товариства дошкільного виховання дітей «Дитяча хата» (Київ), «Ліги захисту дітей» (Київ), Товариства дошкільного виховання ім. Й. Песталоцці (Кам'янець-Подільський) та інших культурно-освітніх організацій виявлено і узагальнено такі сутнісні для нашого дослідження напрями роботи, як: проведення просвітницьких заходів серед населення; сприяння духовному розвитку дошкільників засобами естетично-художньої діяльності; коригування виховного інструментарію дитсадків; удосконалення форм і методів, змісту релігійного виховання у дошкільних установах. Таким чином, з'ясовано, що діяльність, здійснювана громадськими і просвітницькими товариствами, була спрямована на розкриття цінності материнства, здоров'я, вроджених задатків дитини.

Важливе значення для утвердження ідеї формування цінностей особистості з дитячого віку мали педагогічні музеї кінця ХІХ ст. — початку ХХ ст. (Одеса, Київ, Полтава, Харків, Катеринослав) та музеї дошкільного виховання України (початок — 20-ті рр. ХХ ст.), які виконували завдання ознайомлення із розвитком дошкільної галузі на світовому рівні, станом різноаспектної діяльності дитсадків, тематикою психолого-педагогічної літератури; організували наукові читання, лекції, бесіди, концерти, пересувні виставки. У контексті викладу дослідження охарактеризовано зміст виставок дитячих робіт (Київ, Одеса, Суми, Катеринослав, Кам'янець-Подільський), у матеріалах яких висвітлювалася проблематика аксіологічності праці, розвитку творчих здібностей вихованців, їхньої активності та ініціативи.

Одним із засобів духовного зростання дорослої аудиторії її формування ціннісних орієнтацій дітей у досліджуваній період були народні читальні, бібліотеки, хатичитальні. Вивчення їх діяльності показало, що поширення громадськістю знань серед батьків відкривало перспективи впровадження у сімейну практику ідей формування аксіологічної сфери дитини, положень вільного виховання, моральних ідеалів, методів фізичного розвитку, українознавчих ініціатив.

Нами проаналізовано зміст діяльності літніх дитячих майданчиків кінця XIX — 20-х рр. XX ст. щодо розвитку художніх та інтелектуальних здібностей дітей, формування їхніх суспільних якостей. Шляхом дослідження особливостей форм їх виховної роботи (бесіди, розповіді, екскурсії та прогулянки, організація оркестрової та мистецької роботи, занять із ручної праці, проведення святкових заходів, літературних вечорів, декламування, драматизації) доведено, що залучення дітей до дозвіллево-освітнього процесу відповідало умовам фізичного, морально-етичного, розумового та національного виховання особистості.

Із метою розкриття аксіологічних позицій дошкільної галузі вивчено тематику періодичних публікацій досліджуваного періоду («Київська старовина», «Світло», «Народний вчитель», «Дошкільне виховання», «Учитель», «Школьное обозрение», «Учительське слово»), діяльність педагогічних відділів, освітянських з'їздів, представників української інтелігенції; визначено пріоритетні тенденції формування дитини-дошкільника у змісті дитячих періодичних видань («Ластівка», «Додаток для малих читачів», «Дзвінок», «Молода Україна», «Волошки», «Ранок» та ін.).

Представлено результати вивчення ціннісних орієнтирів практичної діяльності приватних, народних, сімейних, українських дитячих садків вказаного періоду. Порівняльно-історичний аналіз діяльності означених закладів дав можливість виявити широкий спектр організаційних форм роботи, які сприяли усвідомленню дітьми сутності краси, праці, знань, моралі, здоров'я, природи і патріотизму як аксіокатегорій. Основними шляхами формування у дошкільників вищезазначених цінностей виступали: організація художньої, трудової, ігрової та навчально-пізнавальної діяльності; використання адекватних методів і засобів освітньої роботи.

У результаті проведеного дослідження встановлено ієрархію ціннісних пріоритетів навчально-виховної діяльності дитсадків України кінця XIX — 20-х рр. XX ст.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів наукової роботи дало підстави для окреслення висновків та перспектив її подальшого вивчення:

1. Теоретичний аналіз проблеми дослідження засвідчив, що у педагогічній науці й практиці дошкільного виховання значна увага приділяється вивченню методологічних, теоретичних, методичних аспектів формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку. Концептуальною основою дослідження виступила гуманістична парадигма освіти, яка розглядає загальнолюдські та християнські

орієнтири в якості основоположних. Формування цінностей дошкільника визначено як процес становлення їхніх життєвих орієнтирів та одну із умов їхнього повноцінного існування.

Ретроспективний аналіз соціокультурних пошуків у галузі аксіології показав, що розуміння та зміст категорій «цінність», «ціннісна орієнтація» обумовлювався загальними законами розвитку суспільства, соціально-економічними і культурними умовами, світовим культурно-історичним процесом. Розгляд вказаних тенденцій та узагальнення зарубіжних здобутків педагогічної аксіології сприяли визначенню напрямів подальших дослідницьких ініціатив науковців і освітніх діячів у контексті загально-гуманістичного спрямування.

2. На основі вивчення науково-педагогічної спадщини зарубіжних і вітчизняних освітніх діячів визначено найсуттєвіші тенденції педагогічної думки для формування аксіологічних орієнтирів виховання дошкільників: утвердження ідеї свободи й свідомої дисципліни особистості; розробка теоретичних основ процесу саморозвитку дитини; необхідність розуміння специфіки її внутрішнього світу та використання індивідуального підходу в педагогічному процесі; забезпечення умов для становлення самостійних орієнтувальних навичок вихованців у соціальній дійсності; врахування етнічної приналежності дитини. Означені тенденції ґрунтувалися на узагальненні зарубіжних теоретико-практичних доробок, які стверджували пріоритетність свободи, моральності, знань, природи, громадянських і загальнолюдських чеснот. Водночас, осмислення ціннісних орієнтирів становлення особистості дошкільника вирізнялося специфікою національного світобачення, у межах якого основними цінностями називалися здоров'я, щастя, праця, правдолюбство, кордоцентризм, добро, любов, істина, патріотизм, гідність. В ієрархії цінностей пріоритетними визначено такі категорії, як здоров'я, краса, праця.

3. Проведений історико-педагогічний аналіз становлення й розвитку аксіологічних положень педагогічної теорії та практики досліджуваного періоду дозволив визначити і обґрунтувати значення постаті вихователя (світоглядні ідеали, характерологічні особливості та вміння) як вагомого чинника формування ціннісних орієнтацій дітей. Підготовка кадрів для дошкільних закладів передбачала формування знань своєї парадигми в якості пріоритетної орієнтації фахівців, становлення елементів їхньої педагогічної майстерності, формування моральних ідеалів, професійних якостей та світоглядних переконань. У результаті вивчення архівних документів та історико-педагогічної літератури визначено основні інституційні рівні підготовки педагогічних кадрів для дошкільних закладів, які вирізнялися вищезазначеною спрямованістю: інститути шляхетних дівчат, вищі жіночі та педагогічні курси, школи нянь, Фребелівський педагогічний інститут.

4. Дослідженням виявлено, що практична реалізація ідей ціннісного виховання дошкільників в Україні середини XIX — 20-х рр. XX ст. обумовлювалася специфікою соціальних інститутів, у межах яких здійснювалося формування особистості в період дитинства. В якості одного із основних чинників становлення

аксіологічної сфери дитини розглядалася сім'я. Традиції сімейного спілкування, визначаючи стиль взаємодії між дорослими та дітьми, розкривали ціннісні пріоритети родини, проєкцією яких було подальше доросле життя вихованців.

Вивчення досвіду сімейного виховання громадсько активних родин України досліджуваного періоду дає можливість стверджувати, що їхнє бачення сім'ї, праці, духовності та патріотизму вирізнялося чіткою аксіологічною спрямованістю. До засобів формування виховних орієнтирів, означених сім'єю, належали: традиційно-побутова культура, родинно-звичаєва обрядовість, батьківський авторитет, характер родинно-сімейних взаємовідносин.

5. На основі дослідження архівних документів з'ясовано роль приватних осіб, громадсько-педагогічних, культурно-просвітницьких, добродійних і релігійних організацій, земських і міських управ для становлення ціннісної спрямованості дошкільної галузі на суспільному рівні. Визначення й утвердження ціннісних орієнтирів формування особистості відбувалося як на теоретичному (з'їзди, конференції, наради, періодична преса, педагогічні музеї, просвітництво батьків), так і на практичному (майданчики, бібліотеки-читальні, виставки, дитячі та сімейні свята, вистави, забави, дитячі бібліотеки) рівнях. Актуалізовані громадськістю виховні завдання передбачали розкриття аксіологічної сутності здоров'я, краси, природи, праці, моралі, знань, національних цінностей, патріотизму, суспільства. Сутнісне значення для утвердження ціннісних орієнтацій мала педагогічна періодика досліджуваного періоду, яка піднімала питання фізичного та інтелектуального розвитку дошкільників, формування їхніх національних і моральних якостей, врахування специфіки сімейного та ігрового середовищ виховання.

6. Вивчення та узагальнення архівних матеріалів дисертаційної роботи дозволяє стверджувати, що найпоширенішою суспільною формою організації життєдіяльності дошкільників в Україні означеного періоду були дитячі садки. Через порівняльно-історичний аналіз їх діяльності встановлено динаміку формування ієрархії ціннісних орієнтацій дошкільного виховання кінця XIX — 20-х рр. XX ст. До переліку основних аксіокатегорій, які врегульовували мету освітньої діяльності дитсадків належали: здоров'я, краса, мораль, праця, природа, знання. Шляхами їх формування виступали: організація художньої, трудової, ігрової та навчально-пізнавальної діяльності; методи і засоби навчально-виховної роботи. Впродовж 1917 – 1918 рр. дошкільні установи втілювали завдання формування національних і громадянських цінностей в умовах функціонування трудової атмосфери. Педагогічна практика дошкільного виховання 20-х рр. XX ст. апелювала до орієнтирів соціального виховання (підготовка до трудової діяльності, колективного співжиття, взаємодії у суспільстві).

7. У контексті оновлення сучасної системи дошкільного виховання заслуговують на увагу визначені у дослідженні аксіологічні орієнтири виховання в українських сім'ях; питання формування дошкільників засобами рідномовного середовища, дозвілсько-освітньої діяльності, дитячих періодичних видань; проблема підвищення

педагогічної культури батьків, гуманізації професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів.

У перспективах подальшого наукового пошуку можна означити напрями вивчення процесу формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку із особливими потребами, теоретико-методичних засад аксіологічного підходу до неперервної освіти вихователів дитячих садків.

Основний зміст дисертаційного дослідження викладено у таких публікаціях:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Лещенко Н.А. Генеза поняття «цінність» у педагогічному вимірі / Н.А. Лещенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»: зб. наук. праць /редкол. В.І. Шахов (голова) [та ін.]. — Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. — Вип. 29. — С. 47-53.
2. Лещенко Н.А. Християнські традиції в системі дошкільного виховання / Н.А. Лещенко // Дошкільне виховання. — 2009. — № 4. — С. 14-15.
3. Лещенко Н.А. Інтеграція соціокультурних цінностей в зміст дошкільної освіти / Н.А. Лещенко // Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць / за ред. В.Д. Сиротюка. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. — Вип. 18. — С. 149-153.
4. Лещенко Н.А. Здоров'я як цінність в історії дошкільного виховання / Н.А. Лещенко // Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць / ред.кол. Н.В. Гузій (відповідальний редактор) [та ін.]. — Вип. 10(20). — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. — С. 40-43.
5. Лещенко Н.А. Моральні цінності як основа виховання гідності дітей у науковому доробку М.І. Пирогова / Н.А. Лещенко // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» / за заг. ред. Є.І. Коваленко. — Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. — № 5. — С. 180-183.
6. Лещенко Н.А. Аксіологічне спрямування підготовки фахівців дошкільного профілю в Україні (середина XIX – початок XX ст.) / Н.А. Лещенко // Наука і освіта: наук.-прак. журнал Південного наукового центру АПН України. — 2009. — № 7, вересень-жовтень. — С. 130-133. — (Спецвип. «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі»).

Матеріали науково-практичних конференцій:

7. Лещенко Н.А. Формування духовності особистості як один із векторів навчально-виховної роботи ВНЗ / Н.А. Лещенко // Проблеми змісту педагогічної підготовки вчителя у контексті аксіологічності освіти (історичний, теоретико-практичний аспекти): матеріали наук. конф., присвяченої 170-річному ювілею

- університету, (Київ, 2005 р.) / за заг. ред. Л. Вовк, О. Падалка — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. — С. 139-142.
8. Лещенко Н.А. Історія дошкільного виховання в конструюванні змісту педагогічної підготовки вчителя / Н.А. Лещенко // Педагогічна освіта України: національні традиції та Європейські інновації: наук.-практ. конф., (Київ, 2006 р.) / за заг. ред. Л.Вовк, О.Падалка — К.: МП Леся, 2006. — С. 123 – 126.
 9. Лещенко Н.А. Гуманістична спрямованість дошкільного виховання / Н.А. Лещенко // Сучасне дошкілля: реалії та перспективи: [матеріали міжнар. наук.-практ. конф. НПУ імені М.П. Драгоманова], (Київ, 16 жовт. 2008 р.) / укл.: І.І. Загарницька, Г.В. Беленька, А.В. Карнаухова — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. — С. 78-80.
 10. Лещенко Н.А. Розвиток ідей ціннісно-орієнтованого виховання дітей в концепції представників педагогічної антропології кінця ХІХ – початку ХХ століття / Н.А. Лещенко // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матеріали звітньо-наук. конф. викладачів університету за 2008 рік (Київ, 5-6 лют. 2009 р.) / укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Симоненко, О.П. Ємельянова. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009 — С. 117-119.
 11. Лещенко Н.А. Духовно-моральний аспект материнського виховання дітей в українській родині (середина ХІХ – початок ХХ ст.) / Н.А. Лещенко // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: зб. матеріалів ХІІ Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 13-15 трав. 2009р.): У 2 т. / редкол. І.І. Тимошенко (відп. ред.) [та ін.]. — К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2009. — Т. 1. — С. 149-151.
 12. Лещенко Н.А. Пріоритетні тенденції формування особистості дошкільника в дитячих садках України кінця ХІХ — 20-х рр. ХХ ст. / Н.А. Лещенко // Наукова сесія присвячена 175-річчю НПУ імені М.П. Драгоманова: за версією і сприянням ректора ун-ту В.П. Андрущенка: у 2 кн. / упор.: Л.П. Вовк, О.С. Падалка. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. — Кн. 2. — С. 366-372.

АНОТАЦІЇ

Лещенко Н.А. Проблема формування цінностей в теорії і практиці дошкільного виховання (середина ХІХ — 20-ті рр. ХХ ст.). — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки. — Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. — Київ, 2011.

У дисертаційному дослідженні представлено вивчення теоретико-практичних, організаційних умов становлення і розвитку аксіологічності змісту дошкільного виховання в Україні середини ХІХ — 20-х рр. ХХ ст.; висвітлено творчі пошуки освітніх діячів, спрямовані на вирішення проблеми формування аксіологічної сфери дитини; вивчено зміст професійної підготовки педагогічних кадрів для дошкільних закладів на засадах педагогічної аксіології; виявлено особливості змісту й форм,

провідні тенденції ціннісно-зорієнтованого виховання дошкільників у контексті діяльності соціальних інститутів; встановлено ієрархію ціннісних орієнтирів навчально-виховної діяльності дитячих садків України кінця XIX — 20-х рр. XX ст.

Основні результати, положення й висновки дисертації можуть бути використані під час викладання курсу історії педагогіки, науковцями-практиками зшої школи при розробці навчальних програм.

Ключові слова: цінність, ціннісна орієнтація, аксіологічна сфера дитини, аксіологічні орієнтири виховання, гуманістичні основи виховання, дошкільне виховання.

Лещенко Н.А. Проблема формирования ценностей в теории и практике дошкольного воспитания (середина XIX — 20-е гг. XX в.). — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 — общая педагогика и история педагогики. — Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. — Киев, 2011.

В диссертации впервые осуществлено комплексное исследование ценностной системы дошкольного воспитания в Украине середины XIX — 20-х гг. XX ст.; систематизированы аксиологические тенденции воспитания дошкольников в педагогической теории и практике; обобщены идеи о здоровье, красоте, нравственности, труде, знаниях, патриотизме как ценностях для детей данной возрастной категории.

Выбор темы диссертации обусловлен недостаточной разработкой проблемы формирования ценностей в теории и практике дошкольного воспитания; значимостью положительного педагогического опыта для развития отечественного образования.

В первом разделе диссертации раскрыты результаты анализа освещения исследуемой проблемы в отечественной и зарубежной философской, социологической, психолого-педагогической литературе, определены социально-культурные предпосылки становления аксиологических взглядов отечественных и зарубежных педагогов. Установлено, что структура ценностного отношения дошкольников содержит когнитивно-интеллектуальный, эмоционально-мотивационный и деятельностно-поведенческий компоненты. Механизм формирования ценностных отношений дошкольника предполагает ознакомление ребенка со стереотипами поведения и способами взаимодействия с людьми, расширение диапазона осознания им чувств и причин их возникновения.

Во втором разделе раскрыты взгляды отечественных педагогов (П. Юркевича, С. Мишанецкого, С. Миропольского, Ю. Дзеровича, М. Манасеиной, А. Духновича, С. Русовой, И. Сикорского, С. Сирополка, Я. Чепиги, А. Волошина) и зарубежных образовательных деятелей исследуемого периода (Ф. Фребеля, А. Рандю, П. Кергомар, М. Монтессори, Ж. Декроли, Р. Штейнера) на сущность ценностей дошкольников, механизмы формирования их аксиологической сферы. Выявлены демократические основы, раскрыта гуманистическая направленность

аксиологических поисков отечественных деятелей культуры и образования. Изложены результаты анализа содержания профессиональной подготовки педагогических кадров для детских садов на положениях педагогической аксиологии.

В третьем разделе изложены результаты анализа содержания и аксиологических тенденций воспитания дошкольников в контексте деятельности семьи, общественных организаций, детских садов. Установлено, что семья являлась важным средством формирования христианских, нравственных, гражданских качеств дошкольников, становления их активной жизненной позиции. Доказано, что в семейной практике воспитания доминировали идеалы народной педагогики. Проанализировано содержание общественно-духовного движения в контексте формирования ценностных ориентаций детей. Изложены результаты исследования аксиологических ориентиров общественных организаций, педагогических музеев и выставок, детских площадок, дошкольных учебно-воспитательных учреждений различных типов. Выявлена иерархия ценностных ориентиров учебно-воспитательной деятельности детских садов Украины конца XIX — 20-х гг. XX века.

Ключевые слова: ценность, ценностная ориентация, аксиологическая сфера ребенка, аксиологические ориентиры воспитания, гуманистические основы воспитания, дошкольное воспитание.

Leshchenko N.A. The Problem of Values' Formation in the Theory and Practice of Pre-School Education (middle of XIX – 20th of XX century). — Manuscript.

The Dissertation is submitted to the obtaining of scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences on the specialty of 13.00.01 — General Pedagogy and History of Pedagogy. — National Pedagogical Dragomanov University. — Kyiv, 2011.

Investigation of theoretical and practical, organizational conditions of foundation and development of axiological content of pre-school education in Ukraine in the middle of XIX — 20th of XX century are exposed in this work. An experience of creative research of people who work in education is covered and it is addressed to solving of the problem of child's sphere value formation. The content of professional training of pedagogical staff for pre-educational establishments on the basis of pedagogical axiology is reproduced. Specific things about the content and the form as well as leading tendencies of value-oriented education among pre-school students in the context of social institutions' activities are found out; the hierarchy of value marks of educational and bringing up activity in kindergartens of Ukraine at the end of XIX — 20th of XX century.

Main results, thesis and conclusion of the dissertation can be used while teaching the courses of History of Pedagogy, by scientists involved in practical activities in the high school as a tool for working out of educational programs.

Key words: value, value orientation, value sphere of the child, axiological marks of education, humanistic basis of education, bringing up in the pre-school.

Підписано до друку 02.09.2011 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 511
В ддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26